

UDK 334.72:330.322.16
DOI: 10.7251/FIN1802047V
Svjetlana Vranješ*

PREGLEDNI RAD

Globalni trendovi ulaganja privatnog sektora kroz javno-privatno partnerstvo

Global trends in private sector investment throughout public-private partnerships

Rezime

Javno-privatno partnerstvo je oblik udruživanja resursa javnog i privatnog sektora koji postaje sve popularniji kako na globalnom nivou, tako i na našim prostorima. Dugoročna poslovna saradnja javnog i privatnog partnera se ogleda u iskorištavanju upravljačkih, finansijskih i intelektualnih resursa privatnog partnera, radi obezbjeđivanja visokokvalitetnih proizvoda ili usluga za ispunjavanje javnog interesa. Cilj ovog rada je da kroz konceptualni okvir predstavi pojam javno-privatnog partnerstva i njegove karakteristike, kao i da prikaže globalne trendove javno-privatnih partnerstava i njihovih projekata. Empirijski rezultati pokazuju značajan porast broja projekata javno-privatnih partnerstava u 2017. godini, kao i rast ukupnih investicija privatnih partnera u infrastrukturi javnog sektora.

Ključne riječi: javno-privatno partnerstvo (JPP), model JPP, javne potrebe, javni sektor, privatni sektor.

Abstract

Public-private partnership is a form of joint resources of the public and private sector, which is becoming more and more popular at the global level and in our area as well. Long-term business cooperation between the public and private partners is reflected in the exploitation of managerial, financial and intellectual resources of the private partner in order to provide high-quality products or services for meeting the public interest. The aim of this paper is to present the concept of public-private partnership and its characteristics through the conceptual framework, as well as to present the global trends of public-private partnerships and their projects. Empirical results show a significant increase in public-private partnership projects in 2017, as well as the growth of total private investment in public sector infrastructure.

Key words: Public-Private Partnership (PPP), PPP model, public needs, public sector, private sector.

UVOD

Potreba za velikim ulaganjima u javnu infrastrukturu je dovela do udruživanja zajedničkih resursa privatnog i javnog sektora. Takav način udruživanja ogleda se u javno-privatnom partnerstvu koje još uvijek predstavlja nepoznanicu i predmet je istraživanja naučne i stručne javnosti. Glavni cilj ovoga rada je da predstavi konceptualni okvir javno-privatnog partnerstva i da prikaže značaj i trendove javno-privatnog partnerstva na globalnom nivou.

Kao jedna od bitnih karakteristika javno-privatnog partnerstva predstavljena je transparentnost ulaganja i učešća privatnog sektora u infrastrukturnim projektima javnog sektora. U ovom slučaju, javni sektor postiže bolji nivo pruženih javnih usluga za isti nivo ulaganja,

odnosno isti nivo kvaliteta po nižim cijenama jer sada uključuje i investicije privatnog sektora. Takve investicije ne predstavljaju samo finansijska sredstva, nego uključuju intelektualne sposobnosti i tehnološke inovacije koje privatni sektor ima. Realizacija projekata putem primjene modela javno-privatnog partnerstva, privatnim investitorima daje mogućnost geografskog širenja i investiranja na novim tržištima, kao i učešće u aktivnostima koje su od javnog interesa. Sve aktivnosti koje se sprovedu u okviru javno-privatnog partnerstva od obostranog su interesa, privatni i javni sektor jednako snose rizike i nema mogućnosti da jedna strana bude oštećena u ovakvim odnosima.

U prvom dijelu ovog rada prikazane su teorijske osnove javno-privatnog partnerstva, odnosno različite definicije ovog pojma,

* Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, e-mail: svjetlana.vranjes@ef.unibl.org

karakteristike i oblici ovakvog partnerstva. Zatim su predstavljene razlozi za pokretanje javno-privatnog partnerstva i za realizaciju javno-privatnih projekata kao posljedice ovog partnerstva. Završni dio rada se fokusira na empirijsku analizu koja pokazuje globalne trendove javno-privatnog partnerstva u periodu od 2008. do 2017. godine.

1. KONCEPTUALNI OKVIR JAVNO-PRIVATNOG PARTNERSTVA

Javno-privatno partnerstvo (u daljem tekstu: JPP), pojavilo se kao jedan od uspješnih instrumenata javnog finansiranja koji je široko prihvaćen kako u razvijenim, tako i u nerazvijenim zemljama, naročito za gradnju ili rekonstrukciju velikih infrastrukturnih sistema. Precizno definisati pojam javno-privatnog partnerstva je prilično teško, jer je osnovni cilj ovog oblika partnerstva ekonomičnija, djelotvornija, uspješnija izgradnja objekata, proizvodnja roba ili pružanje usluga u odnosu na tradicionalni način. Oblici tog udruživanja su različiti, različite su oblasti u kojima se ova partnerstva organizuju, a i vremenski period u kojem će projekti ovakvih udruživanja biti završeni.

U nastavku rada biće predstavljene najznačajnije definicije pojma JPP, kao i oblici i karakteristike ovog vida poslovnog spajanja i udruživanja zajedničkih sredstava, a sve radi ispunjavanja javnog interesa.

1.1. Pojam javno-privatnog partnerstva

Javno-privatno partnerstvo (eng. Public-Private Partnership – PPP) predstavlja oblik saradnje između javnog i privatnog sektora koji obuhvata zajedničko udruživanje resursa, kapitala i stručnih znanja, radi zadovoljavanja javnih potreba (Zakon o javno-privatnom partnerstvu u Republici Srpskoj, Član 2). Ovakav oblik kooperacije se ostvaruje kako bi se obezbijedila sredstva za finansiranje izgradnje, sanacije, rekonstrukcije i održavanja infrastrukture, kao i pružanje usluga i izgradnja objekata značajnih za javni interes.

Declercq (1999) je definisao javno-privatno partnerstvo kao oblik saradnje između javnog i privatnog partnera, koji se naziva projekat javno-privatnog partnerstva. Projekat javno-privatnog partnerstva može da obuhvata jednu ili više konkretnih faza i sprovodi se u jasno definisanom vremenskom periodu. Odgovornosti privatnih i javnih partnera definisane su u Ugovoru o javno-privatnom partnerstvu, uključujući kazne za oba partnera u slučaju nepoštovanja uslova ugovora. Pored kazni u slučaju neizvršavanja obaveza definisanih Ugovorom o javno-privatnom partnerstvu (u daljem tekstu: Ugovor), ovaj ugovor obuhvata: 1) prava i obaveze javnog i privatnog partnera kao ugovornih strana, uključujući i obavezu pružanja sigurne usluge korisnicima po standardima propisanim od javnog partnera, 2) svrhu i predmet ugovora, 3) jasnu identifikaciju rizika i podjelu rizika između javnog i privatnog partnera, 4) način i uslove obezbjeđenja finansijske konstrukcije projekta, kao i uslove pod kojim finansijske institucije mogu učestvovati u projektu, 5) minimalne standarde koji će se primijeniti tokom projektovanja, standard prostora, kvalitet usluga, te druge zahtjeve za sprovođenje projekta, 6) način plaćanja, te uslove za određivanje i usklađivanje naknada, 7) regulisanje poreskih obaveza, 8) potpunu transparentnost i obavezu javnog partnera da objavi podatke koji se odnose na vođenje javno-privatnog partnerskog projekta, 9) pravo javnog partnera na nadzor tokom sprovođenja projekta i realizacije ugovora, 10) vrijeme trajanja, kao i uslove za obnavljanje ugovora, 11) definisanje vlasništva po prestanku ugovora, 12) sankcije i naknade za neispunjavanje obaveza ugovornih strana, 13) raskid ugovora uz pravo partnera da

raskinu ugovor i postupak u slučaju raskida ugovora prije datuma prestanka utvrđenog ugovorom, 14) način rješavanja sporova, 15) mjere za omogućavanje finansiranja projekta, 16) opis događaja koji se smatraju višom silom, 17) ostale elemente bitne za predmet javno-privatnog partnerstva i 18) obavezu ugovaranja revizije ugovora nakon određenog vremenskog perioda (Zakon o javno-privatnom partnerstvu u Republici Srpskoj, Član 13).

OECD navodi da su javno-privatna partnerstva aranžmani u kojima privatni sektor obezbjeđuje infrastrukturna sredstva i usluge koje su tradicionalno obezbjeđivale i pružale vlade (takva infrastrukturna sredstva su: bolnice, škole, zatvori, putevi, mostovi, tuneli, željeznice i postrojenja za vodu i sanitariju). Evropska komisija javno-privatno partnerstvo definiše kao „pojam koji se odnosi na sve oblike saradnje javne vlasti i privatnog sektora s ciljem osiguranja sredstava, obnove, upravljanja ili održavanja infrastrukture ili pružanja javnih usluga” (Šimović i dr., 2007). U ovakvom obliku partnerstva, javni sektor predstavlja predložioca saradnje, odnosno partnera koji ugovorom definiše vrste i obim poslova ili usluga koje namjerava prenijeti na privatni sektor. Privatni sektor predstavlja partnera koji potražuje ovakav oblik saradnje kako bi ostvario poslovni interes i koji se obavezuje da će kvalitetno i efikasno izvršavati sve tačke ugovorom definisane.

1.2. Oblici javno-privatnog partnerstva

U okviru javno-privatnog partnerstva, saradnja između javnog i privatnog sektora je bazirana na sljedeća dva oblika (Vuković, 2013):

- **Ugovorni oblik javno-privatnog partnerstva.** Ovakav oblik javno-privatnog partnerstva se zasniva isključivo na povezanosti između ugovornih strana. Najznačajniji ugovorni oblici u ovom slučaju su koncesije i privatna finansijska inicijativa. Javno-privatno partnerstvo organizovano u koncesionom obliku, sprovodi se prema odredbama Zakona o koncesijama (Zakon o javno-privatnom partnerstvu u Republici Srpskoj, Član 10). U slučaju privatne finansijske inicijative, privatni partner finansira, izvodi, održava i rukovodi javnom građevinom koja je od interesa za javni sektor, a naknadu za sve navedene usluge obavezan je da plati javni sektor.
- **Institucionalni oblik javno-privatnog partnerstva.** Osnovni zadatak ovog partnerstva podrazumijeva formiranje zajedničkog privrednog društva koje vrši samo poslovne aktivnosti vezane za sprovođenje projekata javno-privatnog partnerstva.

1.3. Karakteristike javno-privatnog partnerstva

Jedna od najvažnijih karakteristika JPP jeste da može sačuvati izvore oba partnera na različite načine. Jedan od načina jeste da se vlade mogu koncentrisati na vlastite kompetencije, ne oslanjajući se na projekte koji im nisu bliski, odnosno koji su iz domena koji im nije poznat u dovoljnoj mjeri (Cumming, 2007). Učešće u ovakvim projektima privatnog sektora, sredstava obezbijedenih od strane Vlade, podataka i intelektualne moći, može biti iskorišćeno na veoma produktivan način, što vodi direktno do visokokvalitetnih dobara i usluga javnog sektora (Edkins i Smyth, 2006). Jedna od glavnih prednosti ovakve saradnje je da privatni i javni sektor dijele rizik na svim poljima definisanog projekta (Shen i dr., 2006). Takođe, kako privatni sektor unosi disciplinu u poslovnim aktivnostima javnog sektora, rizik od prekomjernih troškova i odgađanja izvršavanja projekata biće redukovano na nizak nivo (Li i Akintoye, 2003; Ho, 2006).

Najznačajnije karakteristike JPP-a su (Persoli, 2010):

1. JPP predstavlja projekat dugoročnog karaktera koji obuhvata saradnju između privatnog i javnog partnera u kojem je interes

- privatnog partnera baziran na naknadi koju ostvaruje direktno od korisnika usluga ili od javnog partnera.
- Privatni partner učestvuje dijelom u finansiranju projekta, dok javni partner nadoknađuje ostatak vrijednosti iz svoga proračuna.
 - Privatni partner učestvuje u različitim fazama projekta (projektovanje, građenje i rekonstrukcija i dogradnja, sprovođenje projekta, finansiranje), dok javni partner definiše cilj u javnom interesu, politike cijena, brine se o kvalitetu ponuđene usluge, te preuzima odgovornost za poštovanje tih ciljeva.
 - Rizik se dijelom prenosi sa javnog na privatnog partnera.
 - Stvara se dodata vrijednost kroz spajanje dostignuća, znanja, materijalnih i nematerijalnih resursa oba sektora.
 - JPP povećavaju produktivnost, konkurenciju i racionalno korišćenje privrednih kapaciteta privatnih i javnih subjekata.
 - JPP povećavaju transparentnost u izboru i ugovaranju.

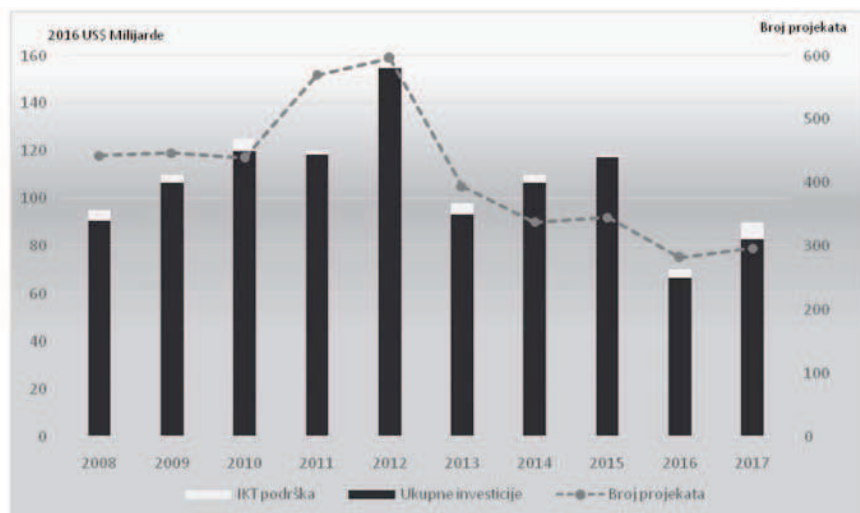
Glavna karakteristika svih oblika javno-privatnog partnerstva ogleda se u tome da oni predstavljaju ekonomičniju i djelotvorniju, tj. uspješniju proizvodnju javnih proizvoda ili usluga u odnosu na konvencionalan način pružanja istih, zbog čega oblici javno-privatnog partnerstva mogu poslužiti kao značajni instrumenti reforme javnog sektora.

1.4. Principi na kojima se zasniva javno-privatno partnerstvo

Prema Zakonu o javno-privatnom partnerstvu u Republici Srpskoj, ovo partnerstvo se zasniva na sljedećim principima:

- dugoročnost ugovornih odnosa između javnog i privatnog partnera,
- prednost u oslanjanju na privatna sredstva, što ne isključuje javna sredstva,
- određivanje ciljeva gradnje od javnog partnera sa pozicija javnog interesa,
- postizanje standarda izgradnje, održavanja i kvaliteta usluga, s tim da se raspodjela rizika definiše u svakom pojedinačnom slučaju,
- plaćanje naknade privatnom partneru od javnog partnera za izgradnju i vođenje izgrađene infrastrukture, koji preuzima obavezu da će se izgrađenom infrastrukturom koristiti za ugovorenu namjenu ili privatni partner ostvaruje naknadu direktno od krajnjih korisnika i

Grafikon 1. Učešće investicija u infrastrukturnim projektima sa privatnim učešćem u zemljama u razvoju

Izvor: PPI Database, World Bank.

6. prenos u vlasništvo javnog sektora izgrađene infrastrukture nakon ugovorenog perioda korišćenja.

U okviru javno-privatnog partnerstva, javni partner je dužan pridržavati se sljedećih principa (Zakon o javno-privatnom partnerstvu u Republici Srpskoj, Član 4):

1. zaštite javnog interesa, koje podrazumijeva potrebu za minimalnim finansijskim izdvajanjem javnog partnera u procesu unapređenja određenih usluga,
2. slobodne konkurencije, koje podrazumijeva podsticanje najveće moguće participacije ponuđača,
3. ravnopravnog tretmana, koje podrazumijeva izbjegavanje diskriminacije po bilo kom osnovu,
4. uzajamnog priznavanja, koje podrazumijeva prihvatanje međunarodnih tehničkih specifikacija i sertifikata,
5. srazmjernosti, koje podrazumijeva proporcionalan odnos traženih kapaciteta i obima ugovora,
6. transparentnosti, koje podrazumijeva javnost u procesu dodjele ugovora i uspostavljanje pravnih zaštitnih mjera i
7. zaštite prirodne sredine i promocije održivog razvoja, koja podrazumijevaju potrebu očuvanja prirodnih resursa.

Principi koji se moraju poštovati zaključivanjem javno-privatnog partnerstva predstavljaju moralna i poslovna načela koja javni i privatni partneri moraju ispunjavati kako bi se zaštitili javni interesi onih koji koriste proizvode ili usluge proistekle iz javno-privatnog partnerstva.

2. EMPIRIJSKA ANALIZA

Svjetska banka je u 2017. godini objavila godišnji izvještaj pod nazivom „Privatno učešće u infrastrukturi“ (eng. Private Participation in Infrastructure – PPI), koji prikazuje globalne investicione trendove učešća privatnog sektora u aktivnostima vezanim za infrastrukturu javnog sektora. Prema ovom izvještaju, privatne investicije u energiju, transport, IKT tehnologije i vodenu infrastrukturu u zemljama sa niskim i srednjim dohotkom iznosile su 93.3 milijarde dolara, pri čemu su realizovana 304 projekta u 52 zemlje.

Najveći broj investicija privatnog sektora bio je u Kini, Indoneziji, Meksiku, Brazilu i Pakistanu, 58% od ukupnog iznosa investiranog od strane privatnog sektora.

U 2017. godini, investicije u zemlje u razvoju prvi put uključuju informaciono-komunikacione tehnologije (IKT tehnologije). Kada poredimo investicije u 2016. godini sa investicijama u 2017. godini, možemo da vidimo kako je broj projekata u 2017. godini porastao i iznosi 304, za razliku od 2016. godine u kojoj je realizovano 280 projekata na svjetskom nivou. Jedan od važnih pokazatelja rasta in-

vesticija privatnog sektora u infrastrukturu javnog sektora, odnosno porasta javno-privatnih partnerstava je i rast ukupnih investicija u 2017. godini. Ovaj značajan porast je posljedica nekoliko megaprojekata koji su se sproveli u Kini i Indoneziji, kao i velikih projekata rekonstrukcija u Južnoj Aziji, vođenih od strane Pakistana (Private Participation in Infrastructure, Annual report, 2017).

Tabela 1. Distribucija frekvencija veličine projekta u posljednjih pet godina i 2017. godini (iznosi u milionima dolara)

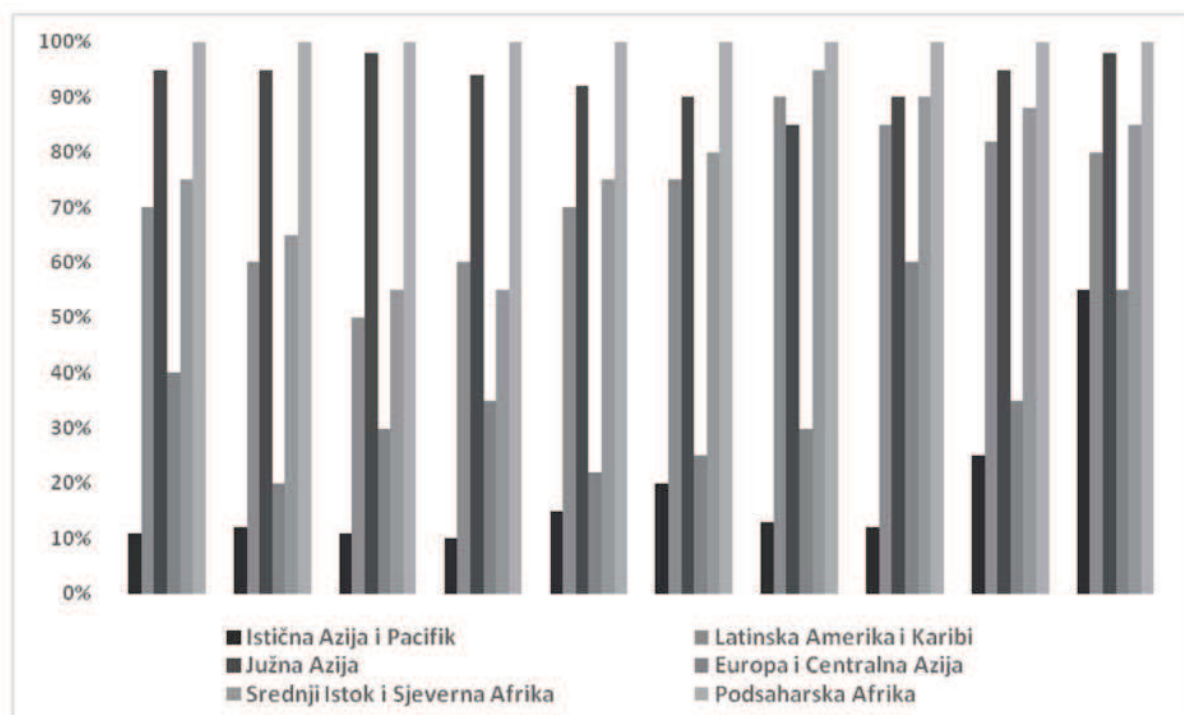
Godina	Broj projekata	Aritmetička sredina	Medijana	Maksimum
2012	614	289	94	15,471
2013	410	253	101	3,720
2014	338	348	87	10,653
2015	341	341	87	36,035
2016	280	261	95	5,190
2017	304	310	103	6,882

Izvor: PPI Database, World Bank.

Prosečna veličina projekta je porasla sa 244 miliona dolara u 2016. godini na 307 miliona dolara u 2017. godini. Takođe, možemo da vidimo kako se bilježi rast u veličini projekata u odnosu na prosjek u posljednjih pet godina. Medijana veličine projekta je porasla za 8% (sa 95 miliona dolara na 103 miliona), što pokazuje da su veliki projekti imali značajan uticaj u 2017. godini. Bilo je 20 velikih (mega)

projekata, sa prosječnim iznosom od 2.4 milijarde dolara, što je 51% od ukupnih investicija privatnog sektora kroz javno-privatno partnerstvo. Za razliku od 2017, u 2016. godini je bilo 13 velikih projekata kojima pripada 40% od ukupnih investicija privatnog sektora.

Grafikon 2. Učešće regija u investicijskim obavezama infrastrukturnih projekata u zemljama u razvoju

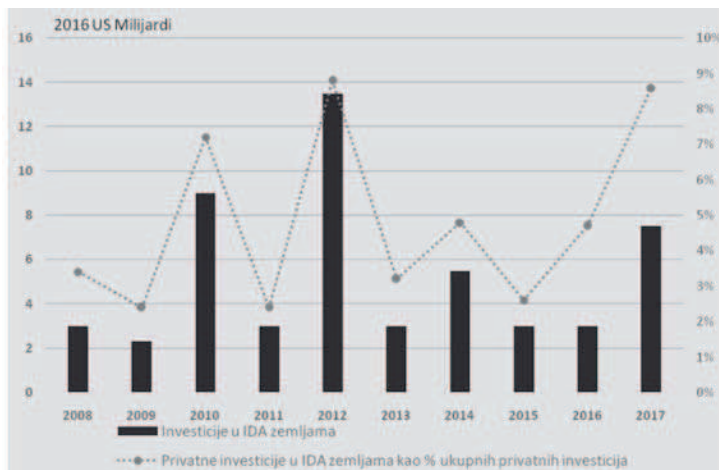

Izvor: PPI Database, World Bank. (Ima greška u Grafikonu! Treba Istočna Azija, Srednji istok, Evropa...)

U 2017. godini, Istočna Azija i Pacifik su privukli najveći iznos globalnih investicija. Najveći pokretači investicionih projekata bile su Kina i Indonezija, pri čemu Kina pripada 19% od ukupnih investicija (17.4 milijarde dolara i 73 realizovana projekta). Evropa i Centralna Azija su primile 5.3 milijarde dolara od privatnih investitora kroz javno-privatno partnerstvo. Rusija i Turska su dvije glavne lokacije za ovakav oblik projekata u ovoj regiji, gdje njima pripada 71% iznosa ukupnih investicija.

Potrebno je naglasiti da je Pakistan u 2017. godini ušao u krug pet najpoželjnijih zemalja za investicije privatnih partnera i udruživanje kroz javno-privatno partnerstvo. Ova zemlja je primila 5.9 milijardi dolara privatnih investicija u 2017. godini što je znatno veći iznos u odnosu na prethodnu godinu kada su privatne investicije iznosile 1.7 milijardi dolara.

Grafikon 3. Učešća investicija privatnog sektora u infrastrukturnim projektima u IDA zemljama

Izvor: PPI Database, World Bank.

Javno-privatni investicioni projekti u IDA zemljama (IDA – International Development Association) bili su u 2017. godini dvaput viši u odnosu na 2016. godinu i iznosili su 7.9 milijardi dolara što je 42% više u odnosu na prosječne investicije u posljednjih pet godina.

Prema podacima Svjetske banke, sedamnaest IDA zemalja je sprovelo projekte javno-privatnog partnerstva, sa prosječnim iznosom investicija u svakoj zemlji od 466 miliona dolara.

Slika 1. Izvori finansiranja infrastrukturnih projekata sa privatnim učešćem u zemljama u razvoju (2017. godina)

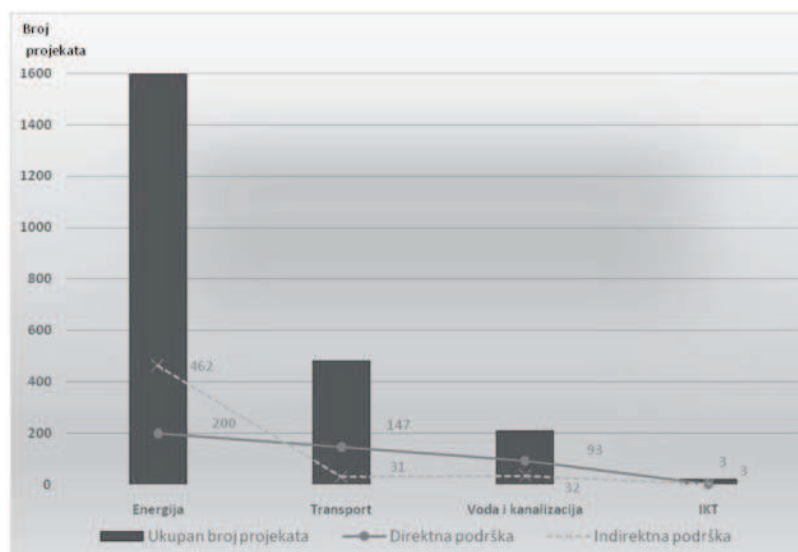
Ukupne investicije 100%						
Kapital 26%		Dug 70%			Subvencije 4%	
Javni kapital 3%	Privatni kapital 23%	Međunarodni dug 55%		Lokalni 15%		
		DFI ¹ dug 30%		Ne DFI dug 25%		
		Multilateralni 6%	Bilateralni 24%	Javni 18%	Komercijalni 22%	Institucionalni (0.1%)

Izvor: PPI Database, World Bank.

Kada posmatramo izvore finansiranja, potrebno je naglasiti da oko 25% (14.9 milijardi dolara) dolazi iz javnih izvora, 45% (28.1 milijarda dolara) dolazi iz privatnih izvora i 30% (18.7 milijardi) je obezbijeđeno od strane razvojnih finansijskih institucija. Slika 1. prikazuje detaljne podatke o izvorima finansiranja infrastrukturnih projekata finansiranih javno-privatnim partnerstvom.

Podrška Vlade u infrastrukturnim projektima može da bude direktna i indirektna. Kada je riječ o direktnoj podršci, potrebno je naglasiti da u tom slučaju Vlada pokriva troškove projekta bilo u gotovini ili kapitalnim subvencijama, ili obezbijedi zemlju gdje će određeni objekat biti napravljen. Za razliku od direktnih, indirektna podrška Vlade se pruža kroz potencijalne obaveze ili politike Vlade koje podržavaju investicije. Ove politike uključuju garancije kao što su kurs, isplate, prihodi, dugovi i poreske beneficije.

Grafikon 4. Direktna i indirektna podrška u infrastrukturnim projektima raspoređena prema sektorima

Izvor: PPI Database, World Bank.

¹ Development Finance Institutions (Razvojne finansijske institucije)

U posljednjih pet godina IKT sektor je dobio najmanju podršku vlada. Od 2012. do 2017. godine za transport, vodu i kanalizaciju vlade su učestvovala sa direktnom podrškom pet i tri puta više, respektivno, nego za projekte koji su primili njihovu indirektnu podršku. Samo šest od 19 IKT projekata primilo je podršku Vlade (tri indirektnu podršku i tri direktnu). U sektoru transporta, direktna Vladina podrška je kroz kapitalne subvencije (130 od ukupno 143 projekta).

ZAKLJUČAK

Javno-privatno partnerstvo predstavlja oblik saradnje javnog i privatnog sektora gdje su Ugovorom o javno-privatnom partnerstvu tačno definisane podjele vlasništva, obaveza i rezultata. Javno-privatno partnerstvo je instrument javnog finansiranja koji je prihvaćen na globalnom nivou. Ovaj oblik partnerstva se primjenjuje kada je potrebno unaprijediti i poboljšati kvalitet javnih usluga, a javni sektor nije u mogućnosti da to samostalno učini. U slučaju ovakvog partnerstva, privatna strana očekuje da će uz upotrebu državne pomoći, subvencija i pogodnosti, uspješno sprovesti projekte izgradnje nove ili rekonstrukcije postojeće infrastrukture. Javna strana očekuje da će sa značajno niskim ulaganjima u infrastrukturne projekte ostvariti postavljene ciljeve i zadovoljiti javne potrebe.

Empirijska studija bazirana na podacima Svjetske banke pokazuje značajan porast broja projekata javno-privatnih partnerstava u prošloj godini, kao i iznosa investicija privatnih partnera kroz saradnju sa javnim sektorom. Velike ekonomske sile kao što su Kina, Rusija, Turska i Indija predstavljaju vodeće zemlje u kojima su JPP najzastupljenija i gdje je najveće ulaganje privatnih partnera. Istočna Azija i Pacifik su geografska područja koja su na globalnom nivou primila najveći iznos investicija.

Na osnovu sprovedenih istraživanja, vidi se da su javne investicije kroz javno-privatno partnerstvo znatno umanjene i da na globalnom nivou iznose svega 25%. Takođe, prikazano je da postoje direktna i indirektna podrška Vlade u infrastrukturnim javno-privatnim projektima. Najmanje podrške su dobili IKT projekti, dok je značajna subvencija od strane Vlade u sektoru energetike.

Javno-privatno partnerstvo još uvijek je do kraja neotkriven predmet za buduća istraživanja. U ovom radu se navode značajne prednosti ovog oblika partnerstva, ali ono ima i svoje nedostatke. Smjernice za buduća istraživanja bi bile da se fokusiramo na probleme koji se mogu pojaviti u ovom obliku partnerstva, na ograničenja i sukobe u interesima javne i privatne partnerske strane.

IZVORI

1. Vuković V. (2013). Računovodstveni obuhvat javno-privatnog partnerstva, *Anali poslovne ekonomije*, godina V, 2(9), str. 301–312.
2. The World Bank. (2017). *Private Participation in Infrastructure (PPI)*, annual report.
3. Zakon o javno-privatnom partnerstvu u Republici Srpskoj, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 59/09.
4. Cumming, D. (2007). “Government policy towards entrepreneurial finance: Innovation investment funds.” *Journal of Business Venturing*, 22(2), 193–235.
5. Edkins, A. J. and Smyth, H. J. (2006.) “Contractual management in PPP projects: evaluation of legal versus relational contracting for service delivery.” *Journal of Professional Issues in Engineering Education and Practice*, 132(1), 82–93.
6. Shen, L. Y., Platten, A., and Deng, X. P. (2006). “Role of public private partnerships to manage risks in public sector projects in Hong Kong.” *International journal of Project Management*, 24(7), 587–594.
7. Persoli A. M., 2010, Javno-privatno partnerstvo u funkciji zadovoljavanja javnih potreba, *Hrvatska javna uprava*, god. 10, br. 4, str. 1019–1044.
8. Šimović J., Rogić-Lugarić T., Šimović H., Vuletić-Antić B., 2007, Javno privatno partnerstvo kao nefiskalni instrument financiranja javnih interesa, *Hrvatska javna uprava*, god. 7, br. 1, str. 171–201.
9. Declercq E. (1999). *The Concept of Public-Private Partnerships: A New Approach To Transport Infrastructure Financing?* Dostupno na: <https://www2.iadc-dredging.com/wp-content/uploads/2017/02/article-the-concept-of-public-private-partnerships-75-05.pdf> (09. 06. 2018. 14:26)
10. Li, B. and Akintoye, A. (2003). “An overview of public-private partnership.” *PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS: Managing risks and opportunities*, A. Akintoye, M. Beck and C. Hardcastle, Blackwell Science Ltd., UK, 3–30.
11. Ho, S. P. (2006). “Model for financial renegotiation in public-private partnership projects and its policy implications: game theoretic view”. *Journal of Construction Engineering and Management*, 132(7), 678–688.